

EVACUAREA BASARABIEI ȘI A NORDULUI BUCOVINEI ÎN 1940*

Am mai arătat că documentele reunite în arhiva Cabinetului Militar al Mareșalului Ion Antonescu aveau să servească la alcătuirea *istoriei militare oficiale* a participării României la războiul din Est. În acest fel, se reedita cazul istoriei similare consacrate prezenței României în primul război mondial (text și documente), lucrare realizată de către Serviciul Istoric al Marelui Stat Major în mai multe tomuri și aflată încă în curs de tipărire în momentul în care s-au declanșat, la 1 septembrie 1939, ostilitățile în Europa¹. Mai mult decât atât, putem consemna chiar că, în septembrie 1940, la preluarea puterii, Ion Antonescu aflase lucrurile evaluate, de vreme ce, înainte de aceasta, în cadrul menționatului Serviciu Istoric deja fuseseră adunate și prelucrate documentele atestând *evacuarea trupelor române din Basarabia și Nordul Bucovinei* în urma acceptării de către guvernul de la București a notelor ultimative ale URSS din 26 și 27 iunie 1940². Astfel, în *fondul 491* am aflat două dosare masive, foarte frumos legate și conținând texte integral dactilografiate (exemplarele 2 sau 3), sub titlul: *DOCUMENTE RELATIVE LA EVACUAREA BASARABIEI ȘI BUCOVINEI DE NORD ÎN 1940. CONSECINȚE MILITARE ȘI ECONOMICE GENERALE*, pregătite, evident, de Marele Stat Major, Serviciul Istoric³. Numeroase dintre materialele descoperite în fondul cercetat merită o atenție deosebită din partea specialiștilor, iar, în primul rând, acelea care pun în evidență pregătirile intense ale URSS în vederea acțiunii în Basarabia și Nordul Bucovinei, în temeiul — surprins de notele informative ale Secției a II-a din cadrul Marelui Stat Major de la București — prevederilor

secrete ale pactului Hitler—Stalin din 23 august 1939. Spre ilustrare, vom supune atenției cititorului acest document ce a precedat cu aproximativ 24 de ore prima notă ultimativă a Kremlinului⁴:

„Marele Stat Major
Secția a II-a
Biroul 1 Informații
Nr. 13 329/B

25 iunie 1940

NOTĂ INFORMATIVĂ

Măsurile militare ale URSS la frontierele României

1. Marele Stat Major are ferma convingere că, printre concesiunile făgăduite URSS de către Germania, ca preț al încheierii pactului de neagresiune din 23 august 1939, figurează și cedarea *Basarabiei și Nordului Bucovinei* [subliniat în original — n.n.]

2. Dată fiind situația internațională, când Germania este și va fi încă mult timp absorbită în Vest, nu este exclus, URSS să caute a invada aceste provincii românești, fără a mai avertiza Berlinul, așa cum a procedat cu Polonia, Finlanda și Țările Baltice.

În această tendință a sa, URSS pare să fie încurajată chiar de anumite sugestii trimise de la Londra.

3. În ultimul timp, Sovietele au luat pe frontieră o serie de măsuri cu totul semnificative, care duc la concluzia că URSS pregătește o agresiune contra României.

Studiul acestor măsuri, destul de înaintate, ne face să credem că agresiunea este din ce în ce mai probabilă.

Înregistrăm următoarele:

a) în imediata apropiere a frontierei sunt dislocate un număr impresionant de Mari Unități (circa 20—22 Divizii Infanterie + 6 Divizii Cavalerie + 7 Brigăzi Motomecanizate + 10 Brigăzi Aviație)⁵;

b) zonele probabile de operații sunt echipate rapid ca pentru un război iminent;

Semnalăm:

— construirea de terenuri de aviație și depozite de munițiuni etc.;
— construirea de poduri peste Nistru (în Galiția) și depozitarea de material lemnos și adunarea de bărci și pontoane în diferite puncte ale Nistrului;

— în sfârșit, o intensă activitate de spionaj pe întreg teritoriul țării și în special în Bucovina și Basarabia.

Deși, în prezent, s-ar părea că un război româno-sovietic nu ar mai conveni Germaniei, este totuși posibil ca URSS să nu mai țină seamă de interesele Reichului și să treacă la acțiune, fără a mai anunța guvernul german.

Trebuie să avem în vedere că în împrejurările actuale promisiunile și chiar garanțiile ce ni s-ar face de Reich, relativ la o atitudine binevoitoare nouă în cazul unei agresiuni sovietice, nu pot avea o valoare absolută și cea mai bună garanție rămâne tot hotărârea și puterea noastră de rezistență în fața acestei agresiuni.

Secția a II-a propune ca măsurile noastre militare pe frontiera de Est să fie completate în cel mai scurt timp, iar trupele să treacă într-un dispozitiv pregătit de luptă [subl. ns. — Gh. B.]⁶.

Pe marginea documentului reprodus, generalul Florea Țenescu a consemnat:

„25 — VI — 1940

De acord.

Se va supune D-lui Ministru al Apărării Naționale, cu rugămintea de a lua cunoștință și dispune, în legătură și cu propunerile prezentate de Secția a 3-a.

Șeful Marelui Stat Major,
(ss) General de Corp de Armată
Florea Țenescu⁶.

Ministrul de resort nu a întârziat să decidă cele ce urmează:

„25 iunie [1940], ora 21

La 25 [în fapt, 26 iunie 1940 — Gh. B.] iunie, o dată cu revărsatul zorilor, patrulă de aviație de recunoaștere vor controla la toate punctele interesante ale frontierei, fără a o trece.

Scop: a controla eventuale începuturi de acțiune [din parte trupelor sovietice — Gh. B.] sau stadiul pregătirii lor.

În noaptea de 26/27, Detașamentele care acționează chiar pe frontieră în scop de exercițiu vor lua dispozitivul de luptă și vor fi inspectate și puse la punct de Șefii Marilor Unități în zilele de 27 și 28.

Între timp, tot dispozitivul de linia 1-a al Armatelor 3 și 4, continuând lucrul, va fi reținut astfel grupat și dotat cu munițiuni, hrană etc. încât să poată intra în câteva ore în dispozitivul de luptă.

Toți ofițerii, fără excepție, la posturi.

Toate distrugerile revăzute și făcute exerciții de încărcare și amorsare, precum și de transmiterea ordinului de execuție.

Distrugerile pe o fâșie de 10 km de-a lungul frontierei rămân câteva zile montate și cele de pe frontieră amorsate.

— După situație, către sfârșitul lunii, Armatele vor face un exercițiu cu ocuparea poziției din linia 1-a.

— O deosebită atenție pentru a nu produce panică.

— Artileria grea M.C.Gl. pe zonă.

— Marele Stat Major — propuneri pentru întărirea frontului de Est, reducând pe cel de Vest.

— Controlul organizării litoralului și accelerarea lui.

Ministrul Apărării Naționale,
General de Corp de Armată
(ss) Ion Ilcuș⁷.

În zorii zilei de 27 iunie 1940, de îndată ce la București au parvenit cele dintâi informații privind prezentarea de către URSS a unei note ultimative ministrului român la Moscova⁸, generalul Ilcuș a transmis Armatelor 3 și 4, prin telegramă, următorul *ordin de zi*:

„București, 27 iunie 1940, orele 4

1. Intrați în dispozitiv imediat.

2. Gata de acțiune azi 27 iunie în zori.

Raportați situația Ministrului Apărării Naționale, Cabinet — azi, 27 iunie 1940, la orele 4 și 6.

Ministrul Apărării Naționale,
General de Corp de Armată
(ss) Ion Ilcuș.
Nr. 10 367⁹.

La 28 iunie 1940, înainte ca la orele 11 Guvernul român să fi comunicat Kremlinului acceptul la cea de a doua notă ultimativă sovietică¹⁰ în sensul că primea „condițiunile de evacuare”¹¹, Secția Operații din cadrul Marelui Stat Major transmitea marilor unități din zonă:

„Nr. 5 677 din 28 iunie | 1940|

Grupul de Armate

Armata 3-a¹²

Armata 4-a¹³

Atenție foarte mare la frontieră.

În caz de atac inamic, se aplică planul de acțiune și planul de distrugeri.

Comunicați și Armatelor.

Șeful Marelui Stat Major,
General de Corp de Armată Adjutant
(ss) Florea Țenescu
Șeful Secției Operațiilor
(ss) Colonel P. Leonida¹⁴.

În conformitate cu hotărârile Consiliului de Coroană din seara zilei de 27 iunie¹⁵ și înainte de-a se fi predat Moscovei replica la cea de a doua notă ultimativă¹⁶, în dimineața de 28 iunie 1940 Secția Operații a Marelui Stat Major a ordonat *deja trupelor concentrate pe granița de nord-est a României evacuarea* (???!!!), fapt ilustrat incontestabil de următorul document¹⁷:

„Marele Stat Major
Secția Operațiilor

[Către]
Grupul de Armate
Armata 3-a
Armata 4-a
Corpul 3 Armată
Corpul 10 Armată
Corpul Cavalerie

1. Guvernul a hotărât evacuarea Basarabiei și ducerea rezistenței pe Prut.

2. S-a convenit cu Guvernul URSS¹⁸ ca în decursul zilei de 28 iunie să fie predate Sovietelor orașele Cernăuți, Chișinău și Cetatea Albă.

3. Până la ora 19 orașele vor fi complet evacuate de trupe, stabilimente și depozite militare, precum și autoritățile civile.

4. Orașele vor fi predate de primari, fără nici un fel de amestec militar, cu începere de la ora 20.

5. Nu se execută nici o distrugere de căi ferate, poduri, instalațiuni, depozite, aerodromuri, întreprinderi industriale, uzine electrice, telegraf, telefon, gări, locomotive, vagoane.

6. Luând legătura cu Comandamentul Sovietic din față, se va stabili astfel ritmul mișcării și al evacuării încât să nu se producă nici o întâlnire între trupele române și sovietice¹⁹.

7. Trenurile de evacuare prevăzute la punctul 3 se vor dirija astfel:

- Cele din Cernăuți pe porțiunea dintre Piatra Neamț și Bacău.
- Cele din Chișinău între Vaslui și Bârlad.
- Cele din Cetatea Albă la Brăila.

Șeful Marelui Stat Major,
General de Corp de Armată Adjutant
(ss) Florea Țenescu

Nr. 6 006/c din 28. VI. 1940, ora 6⁰⁰.

După numai 90 de minute, generalul Țenescu a revenit cu ordine separate — respectiv numerele 6 007/c și 6 008/c, către Armatele 3 și 4 —, dispunând ca, în vederea evacuării, cele două mari unități să fie gata de deplasare spre Prut în maximum două—trei ore²⁰.

Astfel a început dureroasa epopee a evacuării Basarabiei și Nordului Bucovinei²¹. Aspectele problemei s-au dovedit nu numai deosebit de grave, dar și extrem de vaste și de numeroase²². Între acestea s-a impus, din primele clipe ale evacuării, chestiunea atitudinii populației minoritare din Basarabia și Nordul Bucovinei (*îndeosebi evrei și ucraineni*) față de autoritățile și trupele române în retragere, față de români în genere. Astfel, din *Jurnalul de operații* al Armatei a 3-a desprindem că în după-amiaza de 28 iunie 1940, forțele sovietice au înaintat rapid spre Cernăuți, la orele 17 intrând în oraș, apărât de Divizia a 8-a. *Jurnalul* a reținut că „autoritățile române au fost evacuate în parte până la ora 11. În intervalul până la ora 17 populația evreiască s-a dedat la acte de terorism și jaf [subl. ns. — Gh. B.]”²³ Aproximativ în același timp, de pe frontul retragerii Armatei a 4-a, de la maiorul Stancovici parvenea Marelui Stat Major această notă informativă²⁴:

„Retragerea decurge normal și nu se semnalează niciun incident important. Etapele prea mari. Avioane sovietice au zburat deasupra coloanelor noastre.

— În momentul retragerii de la Chișinău deținuții închisorii centrale au evadat manifestând pentru venirea Sovietelor. La această manifestațiune s-au asociat și comuniștii diferitelor bresle. S-au luat imediat măsurile necesare.

— Intrarea trupelor sovietice s-a făcut pe mici pachete de infanterie repede și cu oarecare presiuni din care cauză sunt unități care nu și-au putut retrage o parte din oameni.

— La ora 16 rușii au intrat în Tighina, unde o parte din populație a aclamat venirea rușilor.

— La unele puncte, elemente suspecte au urmărit organele noastre informative și au tras focuri de armă.

— Până la ora 22 nu se știe nimic de D-l general Filănescu, iar șeful Subcentrului de la Tighina²⁵ a scăpat cu foarte mare greutate.

— Numărul refugiaților pe șosele aproape inexistent.

— Spiritul populației: Rușii indiferenți, românii de la sate, surprinși de evenimente. nu înțeleg ce se petrece. Evreii foarte bucuroși.

— De la un timp banii românești nu mai circulă și deci nu se mai puteau procura hrană, combustibil etc.

— Retragerea continuă până la ora 22, iar Marile Unități sunt îngrijorate de mărimea etapei și chestiunea trecerii Prutului. Sunt la Hâncești.

Șeful Biroului
(ss) Maior Stancovici.

Nr. 1 047 din 28. VI. 1940⁰⁰.

Grație maiorului Gh. Constantinescu, de la Statul Major al Corpului Grănicerilor, revenim la Cernăuți, de unde la orele 17,15 se raporta²⁶:

„... De îndată ce s-a dat ordinul de evacuare [a autorităților române — Gh. B.], evreii s-au dedat la manifestațiuni antiromânești, rupând și scuipând tricolorul și, suindu-se pe monumentul Unirii, au arborat steagul roșu.

Se produc devastări și împușcături în stradă.

Înainte de intrarea trupelor sovietice, centrala telefonică a fost ocupată de comuniștii locali”²⁷.

Despre comportamentul complet nejustificat al populației de origine evreiască în împrejurările intervenite se pot culege informații din numeroase alte surse. Reținem, de pildă, din *Darea de seamă* asupra

operațiunii de evacuare a Diviziei 2 Cavalerie din perioada 28 iunie — 2 iulie 1940²⁸:

„... În dimineața zilei de 29 iunie 1940 către orele 7 sunt informat de permanența Diviziei 2 Cavalerie la telefonul din Edineț că evreii din Edineț încearcă să răskoale populația civilă, cu scopul de a provoca tulburări în spatele trupelor care se retrăgeau spre Prut. Am ordonat atunci ca un detașament format din 5 tanchete din Grupul Motomecanizat și un pluton de călăreți transportat într-un camion, sub comanda căpitanului [George] Magherescu, șeful Biroului 2 din Comandamentul Diviziei a 2-a Cavalerie, să se transporte imediat la Edineț pentru a face ordine, luând chiar măsuri de represalii. Ordinul subsemnatului s-a executat întocmai²⁹. Populația evreiască, care se pregătea să facă manifestațiuni ostile, a fost imediat împrăștiată, iar doi capi ai încercării de răskoală au fost puși sub pază și se găsesc încă sub strictă pază la Comandamentul Diviziei pentru a fi judecați³⁰”

Tot la cronică zilei de 28 iunie 1940 adăugăm aceste constatări din *Jurnalul de operații* al Armatei a 4-a³¹:

„... Se semnalează o serie de dezordini și manifestațiuni din partea populației civile evreiești și muncitori.

La Chișinău au fost manifestații în cursul dimineții, o grupă de pușcăriași a deschis porțile penitenciarelor, evadând în oraș.

Armata a intervenit și a restabilit ordinea.

La orele 14,30 s-a ocupat Tighina de către trei regiment ruse care au început să înainteze.

Evacuarea Chișinăului s-a făcut cu mari dificultăți, deoarece ordinul de evacuare s-a primit cu întârziere de autoritățile militare, [deși] autoritățile civile aveau cunoștință din timpul nopții de 27/28 iunie.

N-au fost suficiente garnituri de tren pentru evacuare. Din această cauză, au rămas pe peronul gării Chișinău familii de-ale ofițerilor și de români cu copii³².

Tot la 28 iunie 1940, la orele 24, Biroul 3 al Statului Major al Diviziei 4 Cavalerie³² a expediat un raport Comandamentului Armatei a 4-a, arătând între altele că: „... S-au luat măsuri severe pentru menținerea ordinii la Bălți față de atitudinea populației evreiești devenită agresivă din cauza apropierii forțelor roșii³³. Din noaptea de 28—29 iunie 1940 datează raportul Secției a II-a a Armatei a 4-a Române, contrasemnat de generalul de corp de armată N. Ciupercă, cu știrea: „...Spiritul popula-

ției: rușii, indiferenți; evreii, aclamă intrarea Sovietelor în Basarabia. Românii de la sate, surprinși de evenimente, nu înțeleg ce se petrece³⁴. Pentru a se asigura scurgerea coloanelor trupelor române în retragere, la 29 iunie 1940 a fost nevoie — se explicau generalul Pleniceanu și maiorul Sorescu, șeful Statului Major al Diviziei — ca să ordone represalii, cu rezultate nedorite — evrei morți și răniți de cavalerie sau striviți de tanchetele grupului de recunoaștere³⁵.

După terminarea evacuării, Comandamentul Diviziei a 15-a a întocmit o amplă *Dare de seamă* asupra evenimentelor dintre 28 iunie și 3 iulie 1940. Reținem însemnările ce punctează epopeea Regimentului 7 Vânători în zona Ialoveni—Hâncești, unde ostașii români au fost surprinși de forțele sovietice la 28 iunie 1940. După ce un ofițer sovietic a solicitat basarabenilor din regiment să-și înceteze marșul în direcția Prutului, „populația evreiască, ce venise din Chișinău în număr foarte mare la Ialoveni, îndată ce a auzit aceste cuvinte [ale ofițerului rus — Gh. B.], a început să strige: «Basarabenii să rămână, luați toate căruțele și caii ce sunt ale voastre [sic!]» Cu tot protestul ce s-a făcut Comandamentului unității sovietice și cu tot apelul făcut soldaților basarabeni, aceștia au ieșit din front, au aruncat capelele în sus strigând «Ura», apoi, depărtându-se 100 m de coloană, trăgeau focuri de armă spre coloană.

Aceste scene s-au petrecut în tot cursul zilei de 29 iunie pe șoseaua Ialoveni—Hâncești—Lăpușna.

La Bardar și la Hâncești aceleași îndemnuri de către trupele sovietice și populația evreiască comunistă [...]

Începând chiar din ziua de 29 iunie, populația civilă, în special evreii comuniști și chiar o parte din basarabenii îmbătați, au ațâțat și susținut activitatea de panică.

La Ialoveni, în dimineața de 29 iunie, ora 6,30, la Bardar, Hâncești și Lăpușna a funcționat o rețea întreagă de agenți sovietici care îndemnau pe ostași să părăsească rândurile și să fugă cu armamentul și munițiunile.

În seara de 29 iunie, către orele 21, agenți sovietici, îmbrăcați în uniforme românești, alergau de-a lungul coloanelor, între Lăpușna și Leușeni, strigând: «Vin tancurile, fugiți că vă prăpădesc».

Intervenind comandanții de unități ca să liniștească panica, agenții au dispărut la adăpostul întinericului.

Agenții sovietici și populație evreiască din localitățile Bardar, Hâncești și Lăpușna răspândeau la trecerea coloanelor cele mai fanteziste știri:

— [Că] Majestatea Sa Regele s-a sinucis;

— Că ungurii și bulgarii ne-au atacat și au pătruns pe teritoriul românesc;

— Că este revoluție în întreaga Țară Românească.

În ziua de 29 iunie, după ce unități blindate sovietice au intrat în Hâncești, populația evreiască comunistă înarmată și ocrotită de unitățile sovietice, oprea orice unitate și cerea să depună armele.

În satul Hâncești, populația evreiască s-a năpustit asupra căruțelor cu arhivă [...]

În satul Cârpineni populația evreiască, adunată în piața satului, a avut o atitudine foarte ostilă față de ofițeri și trupă.

Armata sovietică a ocrotit populația civilă și, la scutul ei, evreii comuniști și o parte din populația basarabeană, căreia i se dăduse bani și băutură, au căutat să împiedice evacuarea coloanelor noastre, îndemnând pe soldați să fugă și distrugând o parte din material.

În satele Ialoveni, Bardar și Hâncești, populația civilă, în majoritate evrei, după ajungerea unităților blindate sovietice în aceste localități, s-a năpustit asupra căruțelor din coloană strigând că sunt ale lor luate de rechiziție.

Populația basarabeană, instigată de agenții sovietici, a avut atitudinea cea mai reavoitoare față de trupele noastre.

Începând chiar de la Ialoveni, îndată ce veneau trupele sovietice, strigau în gura mare că românii i-au jefuit și le-au luat totul.

Trupele sovietice au fost primite în toate localitățile de către bună parte a populației basarabene și, mai ales, toți evreii, cu strigătul de ură, cu flori și cu mărturisiri că sunt mulțumiți că scapă de jaful românilor.

La primăria din Hâncești era arborat drapelul roșu pe care scria: «Trăiască Armata Roșie, eliberatoarea Basarabiei».

La Ialoveni și Hâncești, toți evreii erau înarmați și dădeau toate informațiile Armatei Roșii, îndeplinind în același timp serviciul de menținerea ordinii.

Întreaga acțiune de propagandă comunistă a fost dusă de evrei.

Comandant
(ss) General Marin C. Popescu

Șef Stat Major
(ss) Lt. col. Ștefănescu³⁶.

Pentru cunoașterea condițiilor în care s-a efectuat evacuarea teritoriului dintre Prut și Nistru³⁷ de o largă circulație s-a bucurat raportul întocmit de locotenent-colonelul Ion Palade³⁸, șeful unui organ informativ din Iași funcționând sub nevinovată firmă de „Birou Statistic

Militar“. Reproducem acest document după originalul procurat de Serviciul Istoric al Marelui Stat Major român³⁹:

„29 iunie 1940

RAPORT INFORMATIV al Biroului Statistic Militar Iași

— În noaptea de 28/29 iunie s-au răspândit manifeste comuniste pe raza orașului Iași. Manifestele sunt de origine recentă.

— La Bălți se semnalează manifeste comuniste. Populația simpatizantă oprește plecarea trenurilor de evacuare.

— Populația minoritară din Ismail și Cahul, ostilă refugiaților.

— La Soroca s-a atacat coloana de refugiați, deshămându-se caii.

— Azi, 29 iunie, tancuri sovietice au intrat în Herța. Tancurile au deschis foc, omorând pe căpitanul Boroș, doi soldați și rănind pe sublocotenentul Dragomir. În urma parlamentărilor s-au retras la ieșirea Nord-Vest Herța.

— Între orele 11 — 15, 7 avioane sovietice au zburat deasupra orașului Dorohoi; trecând peste satul Lamostea au mitraliat, rănind un jandarm.

— La Bolgrad ar fi aterizat un număr de avioane cu parașutiști.

— Orașul Bălți a fost ocupat de unități motorizate, ajungându-se la Fălești.

— Reni—Cahul—Ismail — populația intelectuală evreiască a arborat cocarda roșie.

— Nu mai este legat telefonul cu Boldgradul, Ismail de la ora 12.

— Nu se cunoaște situația maiorului Vartic (Legiunea Soroca), Comandant, și a ajutorului Legiunii Soroca (căpitan Ramandan).

— Se pare că au fost arestați de Soviete.

— Populația din Iași foarte îngrijorată, cred că rușii vor continua înaintarea și la Nord (vest) de Prut.

— Mulți locuitori se pregătesc de plecare.

— Nu se respectă de Soviete etapele zilnice de evacuare.

— Nu avem legătura telefonică cu Regimentul 10 Jandarmi și Inspectoratul Poliției Suceava, liniile fiind blocate de armată.

Șeful Biroului Statistic Militar Iași
(ss) Lt. Col. Palade⁴⁰.

Nu ne îndoim că, în temeiul informațiilor sosite direct „de pe front“, precum cele de mai sus, la nivelul Marelui Stat Major a fost posibil să se redacteze sinteze privind situația exactă a evacuărilor în Basarabia și Nordul Bucovinei. Așa a fost, de pildă, cazul excelentului material datat 30 iunie 1940 și structurat pe următoarele capitole⁴¹:

- A. Ostilitatea populației evreiești față de elementul românesc⁴²;
- B. Manifestări ale comuniștilor, în mare majoritate tot evrei;
- C. Manifestări ostile ale populației minoritare (ruși, ucraineni și bulgari);
- D. Propaganda comunistă a trupelor sovietice;
- E. Atitudinea unora din trupele sovietice față de elementele Armatei Române;
- F. Influența comunistă pe restul teritoriului;
- G. Influența asupra populației românești⁴³.

După cum este lesne de bănuț și după cum a fost și normal, informațiile parvenite din Basarabia și Nordul Bucovinei au fost prezentate fără întârziere factorilor de decizie de la București, în primul rând personal Regelui Carol al II-lea. În mai multe rânduri, Suveranul a reținut în *Jurnalul* său inedit date despre evenimentele zilei, în primul rând despre excesele populației evreiești⁴⁴. Presa română, deși cenzurată, a relatat, se înțelege, cu lux de amănunte scenele survenite în cursul evacuării, insistând asupra exceselor minoritarilor. A excelat marele cotidian bucureștean „Universul“⁴⁵, iar neîntrecutul N. Iorga s-a situat din nou în centrul atenției opiniei publice naționale și internaționale cu nepieritorul *De ce atâta ură?*, cu nimic mai prejos decât faimosul *Dumnezeu să-i ierte!* de la 1907, apărut tot în paginile „Neamului Românesc“⁴⁶:

„Se adună și cresc văzând cu ochii documentele și materialele, actele oficiale și declarațiile luate sub jurământ“⁴⁷.

Înalți magistrați și bravi ofițeri care și-au riscat viața ca să apere cu puterile lor retragerea și exodul românilor au văzut cu ochii lor nenumărate acte de sălbăticie, uciderea nevinovaților, lovituri cu pietre și huiduieli.

Toate aceste gesturi infame și criminale au fost comise de evreimea furioasă, ale căror valuri de ură s-au dezlănțuit ca sub o comandă nevăzută.

De ce atâta ură ?

Așa ni se răsplătește bunăvoința și toleranța noastră. Am acceptat acapararea și stăpânirea judaică multe decenii și evreimea se răzbună în ceasurile grele pe care le trăim. Și de nicăieri o dezavuare, o rupere vehementă și publică de isprăvile bandelor ucigașe de sectanți sanguinari. Nebunia organizată împotriva noastră a cuprins târguri și orașe și sate.

Frații noștri își părăseau copii bolnavi, părinți bătrâni, averi agonisite cu trudă... În nenorocirea lor ar fi avut nevoie de un cuvânt bun, măcar de o fărâma de milă. Sprijin cald și un cuvânt înțelegător, fie numai sentimental, ar fi fost primit cu recunoștință. Li s-au servit numai gloanțe, au fost sfârtecați cu topoarele, destui dintre ei și-au dat sufletul.

Li s-au smuls hainele și li s-au furat ce aveau cu dânsii, ca apoi să fie supuși tratamentului hain și vandalic. Românimea aceasta, de o bunătată prostească față de musafiri și jecmănitori, merita un tratament ceva mai omenesc din partea evreimii care se lauda până ieri că are sentimente calde și frățești față de neamul nostru în nenorocire“.

Citându-l pe neîntrecutul N. Iorga, care a exprimat în termeni atât de mișcători realitățile tragice ale Basarabiei amenințate de comuniștii moscoviți și de complicitii lor interni, ne gândim că orice acuzație i s-ar putea aduce ar fi lipsită de sens. Marele savant nu putea fi bănuț de antisemitism, după cum nici că ar fi fost și dezinformaț. Mai mult însă decât cele consemnate este cazul să evidențiem că, în temeiul documentelor de care dispunea în calitate-i de consilier regal și de apropiat colaborator al Regelui Carol al II-lea, Iorga a relevat — în ședința Consiliului de Coroană din noaptea de 30/31 august 1940 — un fapt care n-a fost reținut de istorici până acum. Este cazul să-i dăm atenție istoricului, evident în scopul de-a evita anume bănuțeli ce se încearcă a se strecura de cei mult prea interesați de-a se disculpa. Despre ce este vorba? În menționata reuniune a Consiliului de Coroană celebrul istoric și om politic, pierit el însuși în lunile următoare ca simbol al decedului României Mari și în urma complotului de factură totalitară, a subliniat în două rânduri — fără a-l fi contrazis niciunul dintre cei peste 30 de participanți (care, desigur, beneficiau de aceleași informații) — că Basarabia devenise, cu două luni mai devreme, „o parte a Rusiei Sovietice, pe baza petițiilor evreimii de acolo, care se cere unită cu Rusia Sovietică [subl. ns.]“⁴⁸. Tot astfel, istoricul și patriotul se temea, precum de soarta Ardealului în privința căruia Germania și Italia tocmai impuseseră odiosul „arbitraj“ de la Viena, de destinul restului Moldovei,

amenințată de pericolul bolșevizării „cu evreimea de acolo în frunte [subl. ns.]”⁴⁹ În anul următor, istoricul a fost reconfirmat de Ion Antonescu, care, pe o sinteză a SSI-ului, a consemnat la 2 iulie 1941: „...Cu ocazia evacuării Basarabiei a fost pentru armată o adevărată rușine că s-a lăsat insultată și atacată de evrei și comuniști, fără a reacționa [subl. ns.]”⁵⁰

Am subliniat și revenim asupra faptului că evacuarea Basarabiei și Nordului Bucovinei s-a efectuat în condițiile unor enorme dificultăți create nu numai de către trupele sovietice înaintând în *devans* față de orarul stabilit pe căi diplomatice între București și Moscova, de către agenții comuniști din zonă ori de către populațiile minoritare (cu deosebire, evrei), ci și de către români din Basarabia, mulți dintre ei aflați, din păcate, chiar sub arme. Generalul N. Ionescu, comandantul Diviziei a 12, adresându-se la 7 iulie 1940 Secției a II-a a MStM, a insistat asupra unor asemenea fapte grave⁵¹, după cum și căpitanul Artenie Coman, comandant al Regimentului 28 Dorobanți, care într-un memoriu a identificat pe inamicii armatei române: „armata sovietică, agenții sovietici îmbrăcați civili, evrei, chiar și românii basarabeni”⁵². Situațiile extrem de variate ivite în zilele evacuării (28 iunie — 3 iulie 1940, de la orele 14 și până la orele 14) au fost surprinse în documente militare oficiale⁵³, de indiscutabilă valabilitate, toate descoperite de noi în arhiva Ion Antonescu rămasă la Arhiva Specială din Moscova. A le pune la dispoziția cititorului este, desigur, de cel mai mare interes științific:

1. Raportul căpitanului Andrei N. Ifrim, comandantul Companiei 12 A.c.A., adresat cu nr. 14 din 6 iulie 1940 Comandamentului Marii Unități, Oficiul poștal militar nr. 190⁵⁴:

„Relativ la modul cum a decurs retragerea Companiei a 12-a A.c.A. de sub comanda subsemnatului, am onoarea a raporta următoarele:

— În ziua de 29 iunie 1940, către orele 10,30, la trecerea prin Românești, coloana a fost atacată de către jidanii din acel târg cu pietre și strigăte de «jos țiganii».

Oprind coloana și coborând cu arma în mână jos din mașină, manifestanții au fugit.

— La ora 12,15, tot în ziua de 29.VI.1940 — intrarea în Comrat — am fost primit de o masă de civili — circa 200 — cu steagurile roșii în frunte.

Toate clădirile erau pavoazate cu steaguri roșii.

Strângând coloana am mers până în fața bisericii printre manifestanți unde am oprit.

Aici un evreu s-a apropiat de subsemnatul, în timp ce ceilalți vociferau.

Imediat l-am lovit cu revolverul în cap și a căzut jos, de unde a fost ridicat de alți jidani.

Am coborât din mașină ofițerii și trupa cu armele, am comandat încărcarea armelor și strigat de mai multe ori ca lumea să se împrăștie, contrariu trag.

După insistențe, lumea s-a retras, iar eu am strâns steagurile roșii fiindcă în urmă veneau trupele noastre.

În noaptea de 29/30.VI.1940, către ore 23, în satul Tigheci am fost primit cu focuri de armă și manifestații ale populației civile.

Oprind coloana și deschizând foc, mi s-a eliberat drumul.

Până la Fălciu nu am mai avut nici o piedică.

În felul acesta mi-am salvat întreg armamentul și muniția aflată asupra Companiei, cum și 33 de soldați basarabeni, pe care i-am adus la Vest de Prut“.

2. Declarația sublocotenentului în rezervă Velicu N. Tănase, comandantul Companiei a 2-a din cadrul Regimentului 28 Dorobanți⁵⁵:

„Subsemnatul sublocotenent de rezervă Velicu N. Tănase, comandantul Companiei 2, declar:

În dimineața zilei de 28 iunie am primit ordin verbal de deplasare, pentru a cărei executare s-a procedat imediat la îmbarcarea materialului. Fiind gata întâiul, d-l colonel, comandantul Batalionului I mi-a dat deslegare să plec fără să mai aștept și pe celelalte companii.

Deplasarea s-a făcut în bune condițiuni până la Manzâr când au apărut primele elemente motomecanizate sovietice, depășindu-ne. Compania a 2-a, neavând în față decât compania comandă, a primit drapelul Regimentului și a continuat drumul cu direcția Românești. Pe drum, am fost întârziată foarte mult din cauza tancurilor rusești care ne-au depășit deasupra satului Cioara-Mârzei, trebuind să oprim toată coloana și să așteptăm pe dreapta drumului trecerea lor. Aceasta s-a întâmplat în noaptea de 29 — 30, noaptea întârziind deplasarea cu circa două ore. Am continuat drumul spre Românești.

Aici am dat peste alte unități de artilerie și infanterie care fuseseră dezarmate. Am încercat, totuși, să trec înainte până la gară, după Compania comandă.

În dimineața de 30 am văzut tancurile rusești cum au luat un dispozitiv pe înălțimile Vest gară, barând drumul de trecere. Crezând poate că au altă misiune am încercat să trec mai departe. Un ofițer rus s-a prezentat și a spus să oprim și să depunem armele. A completat apoi că trebuie să dăm drumul tuturor soldaților basarabeni și echipați — căci nu se face, nu este onoare pentru armata română să le dăm drumul dezbrăcați — după expresiunea ofițerului rus.

Barându-ne drumul cu tancuri și sub amenințarea focului de miralieră montate pe mașini s-a procedat la dezarmare. Ordinul a fost să ducem armamentul în gară. Tot așa soldații din Regat vor fi lăsați liberi să plece fără comandă și nu în coloană, a fost ultimul cuvânt al ofițerului rus, și a plecat.

Mi-am luat ultimii soldați din Regat și cu sublocotenentul Cireș Stelian am plecat pe alte drumuri, gândindu-ne că trebuie să salvăm drapelul. După oarecare peripeții, am reușit și am intrat în Moldova în ziua de 1 iulie“.

3. Declarația locotenentului în rezervă Gh. Trufescu, comandantul Companiei a 3-a din cadrul Regimentului 28 Dorobanți⁵⁶:

„[...] La trecerea ultimelor elemente din Compania mea prin fața tancurilor sovietice [în localitatea Manzâr — Gh.B.], soldatul Crayăț Marcel din Compania a 3-a, de origine etnică evreu, din orașul Ismail, a dezertat la inamic, aruncând arma din mână în fața inamicului.

De la plecare și până la Manzâr trupa a călătorit în bune condițiuni, nefiind împiedicată în marșul său de nimeni, afară doar de aviația inamică care apărea din când în când.

De aici înainte moralul trupei a scăzut văzând tancurile și aviația rusească. În special în mintea soldaților basarabeni ce formau majoritatea unităților noastre, conform sistemului de recrutare regional, a început să încolțească ideea de dezertare, văzând armata sovietică și îndemnați mai ales de agenții sovietici evrei ce se găseau prin toate satele, dezertând astfel în cursul nopții ce a urmat mulți din ei.

La orele 22 am ajuns în satul Mioara-Mârzei [...] ⁵⁷

Cei care au plecat izolați au avut de suferit din partea agenților sovietici evrei ce se aflau prin toate satele, dezechipându-i, bătându-i [...] Toate faptele enumerate mai sus s-au efectuat de către agenții sovietici evrei încurajați de armata sovietică“.

4. Din declarația locotenentului Alexandru Baci, comandantul Companiei a 4-a A.G. din Regimentul 28 Dorobanți (6 iulie 1940)⁵⁸:

„... Sosirea în satul Manzâr în ziua de 29.VI.1940, ora 9,30.

Din ordinul d-lui colonel comandant s-a dat repaus la trupă pentru a lua masa și a ne reorganiza coloana.

Populația satului Manzâr (cei de origină rusă și în special evreimea) a fost foarte ostilă la sosirea coloanei noastre. A arătat mai multă reavoință pentru satisfacerea nevoilor armatei.

La ora 10, coloane motorizate ruse (moto-mitraliere, camioane și tanchete) au depășit coloana noastră care se afla în repaus. Această coloană motorizată rusă a fost primită cu aclamații și cu flori de către populația minoritară din satul Manzâr, pe când ai noștri au fost huiduiți și alungați cu pietre.

Plecarea din satul Manzâr la ora 11,30. Trupa foarte obosită după aproape 24 ore de marș forțat.

Populația moldovenească pe decursul itinerarului ne arăta foarte multă simpatie, ieșindu-ne cu apă înainte. Ne petreceau cu lacrimi în ochi, urându-ne întoarcere cât mai grabnică [...] ⁵⁹

Ajunși în gara Chișinău, am fost supuși unui nou control la bagaje, confiscându-ni-se armele, busolele, binocurile, port-hărțile și tot ceea ce credeau că le este necesar lor. Ofițerii au fost degradați. La toate aceste operațiuni, atât la Basarabeasca, cât și la Chișinău, elementul principal erau evreii, care îndeplineau cu satisfacție evidentă aceste operațiuni. Parte din ei s-au repezit la ofițeri, degradându-i.

[...] Mulți ofițeri, subofițeri și trupă au fost atacați, maltratați și jefuiți de către populația minoritară (ruși și evrei).

Ofițerii au fost umiliți în cel din urmă hal, fiind invitați pe la diferiți agenți (toți jidani) pentru a da diferite relații, [pentru] a fi perchezitionați etc.

Drumul dintre Chișinău — Huși a fost parcurs pe jos pe o distanță de 95 km. Treceau mașini ruse și nu luau decât pe soldații basarabeni ce se îndreptau spre casele lor⁶⁰.

Localitatea unde ofițerii au avut foarte mult de suferit a fost târgul Hâncești, unde ne ieșeau înainte agenți evrei înarmați⁶¹ și ne aruncau ironii și insulte, promițându-ne că în curând vor veni și în Moldova [la vest de Prut — Gh. B.]

După ce am trecut de târgul Hâncești, am întâlnit mașinile noastre ce cărau materiale și care ne-au luat cu ei, aducându-ne până la [noua]

graniță, făcând astfel ca să se termine o pagină tristă din viața noastră și chiar din istoria țării noastre.

De remarcat este că nu am avut atâta de suferit din partea armatei ruse, cât am avut de suferit din partea agenților sovietici evrei care erau înconjurați de armata sovietică.

Trebuie să ținem seamă că asemenea agenți trăiesc și se hrănesc în țară la noi [și] care la momentul oportun vor acționa ca și frații lor basarabeni“.

5. Din declarația locotenentului de rezervă Gh. Oprișan, comandantul Companiei a 7-a din cadrul Regimentului 28 Dorobanți⁶²:

Ziua de 28 iunie 1940 a surprins trupele în comuna Copanca, județul Tighina. A început marșul retragerii spre Manzâr, apoi Românești, unde, la cererea rușilor, se predă armamentul. A urmat, precum și în alte situații, separarea ofițerilor de soldați, după care:

„[...] Am observat cu durere cum agenții rușilor — evreii civili din sat — cu voia santinelelor ruse, au ridicat de pe rampa gării Românești arme și pistoale de ale noastre, înarmându-se spre a face pe agenții de siguranță pentru ofițerii și ostașii români rămași în gara Românești [...]”⁶³ În orașul Chișinău am fost arestați de ostașii ruși și purtați pe la trei — patru instituții rusești, sub pretext că, spre a merge peste Prut, trebuie să îndeplinească anumite formalități.

Tocmai pe la orele 20,30, în această zi de 1 iulie 1940, am putut scăpa, după ce pe străzi populația jidovească a Chișinăului ne înjurase, ne strigase cu huu! ..., ne scuiase și ne călcase în picioare caschetele, îndemnând pe ostașii ruși să ne împuște...“

6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16 Alte relatări privind tragedia evacuării, care a inaugurat de fapt Holocaustul împotriva poporului român în epoca războiului mondial din 1939 — 1945 și după aceea, am cules din notele și rapoartele date iunie — iulie 1940⁶⁴ și semnate de următorii:

- colonel A. Poenaru, comandantul Regimentului 35 Infanterie⁶⁵;
- locotenent-colonel Benediel, din Regimentul 10 Vânători⁶⁶;
- locotenent-colonel V. Stănescu și maior V. Neagu, Divizionul I, Regimentul 22 Artilerie⁶⁷
- maior C. M. Rădulescu, comandantul Divizionului III, Regimentul 22 A⁶⁸;
- maior Crețu, Batalionul II, Regimentul 11 A⁶⁹;
- locotenent I. Preoteasa, Divizia 13 Infanterie⁷⁰;

- locotenent Melinte, Batalionul I, Regimentul 3 Vânători⁷¹;
- locotenent Vătoiu, comandantul Batalionului III, Regimentul 3 Vânători⁷²;
- căpitan Ștefan Mihăilescu, comandantul Companiei de cercetare, Regimentul 3 Vânători⁷³;
- căpitan Miloș, comandantul Batalionului 3, Regimentul 22 A⁷⁴;
- căpitan Hlămbău, comandantul Bateriei 5, Regimentul 22 A⁷⁵.

17. Extrem de semnificativ era *Raportul informativ* nr. 21 321 din 29 iunie 1940, adresat de general de corp de armată, N. Ciupercă, Secției Operațiilor a Marelui Stat Major și din care reținem:

„... Populația orașelor și târgurilor ne este completamente ostilă, spre deosebire de aceea a satelor, tristă și binevoitoare [...]”

Din informațiunile primite la acest Comandament rezultă că ostașii în general erau dornici să dea piept cu inamicul [subl. ns. — Gh. B.]”⁷⁶.

18. Detalii și considerații deosebit de semnificative extragem din *Jurnalul de operații* al Armatei a 3-a Române (pentru ziua de 30 iunie 1940)⁷⁷.

19. Aceeași situație este valabilă și în cazul *Jurnalului de operații* al Armatei a 4-a Române⁷⁸, din care reținem cele consemnate la 29 iunie 1940:

„... Aviația inamică urmărește coloanele noastre în retragere, evoluând deasupra lor.

Evreii aclamă intrarea Sovietelor în Basarabia; rușii sunt indiferenți, iar românii, surprinși de evenimente, nu știu ce se petrece“.

20. La 30 iunie 1940 a intervenit ordinul nr. 5 989/c al generalului Florea Țenescu către Grupul de Armate nr. 1, Armatele 3 și 4 relativ la desfășurarea retragerii trupelor române; se constată că rușii nu-și respectaseră în nici un fel angajamentele asumate⁷⁹.

21. Raportul contrainformativ nr. 1 764⁸⁰ al locotenent-colonelului Ion Palade expediat la 30 iunie 1940 Secției a II-a a Marelui Stat Major⁸¹:

- „1. Orașul Ungheni ocupat de trupele sovietice din dimineața zilei.
2. Batalionul 2/Regimentul 39 Infanterie a fost dezarmat în gara Bălți de trupe sovietice, în ziua de 29.VI. Soldații evrei și basarabeni opriți. Unii ofițeri degradați. Maiorul Voicescu Constantin, comandantul

Batalionului, prins de ruși în împrejurări necunoscute. Populația evreiască a ajutat la dezarmare.

3. Întreg personalul CFR din stația Drochia (exclusiv) și Bălți a derutat trupele din trenuri colportând știri false despre distrugerea podurilor de la Ungheni. Șeful gării Bălți, Dumitrescu (refugiat ulterior în Moldova) nu a dat nici un concurs ofițerilor, fiind inexistent.

4. Evreii din Soroca înarmați au atacat camioanele destinate evacuării strânse de CFR, împiedicând evacuarea funcționarilor și a familiilor militarilor.

5. La Soroca a fost împușcat comisarul Murafa de către avocatul evreu Flecsor. De asemenea, administratorul financiar Gheorghiu, avocatul Stănescu, căpitanul Georgescu de la C.R. Căpitanul Buruiană s-a spânzurat.

6. Comitetul terorist din Soroca este format din avocații Flecsor și Pisarevschi, Brazuli etc.

7. Nu s-a reluat circulația între Pârlita și Ungheni întreruptă din cauza ciocnirii produsă aseară.

8. Înainte de retragerea trupelor din Bălți, numeroase avioane făceau evoluții lansând manifeste și foi din ziarul «Libertatea» cu conținut comunist.

9. Ciocniri între populația evreiască și refugiați și trupe au avut loc la Ungheni în cursul nopții; sunt și victime. Au fost reținuți de ruși șeful stației CFR, șeful gării Ungheni etc., precum și ofițeri.

10. În gara Iași se găsesc mulți evrei, care vor să se refugieze în Basarabia.

11. În orașul Iași, populația evreiască, în majoritate simpatizantă comunistă, arată pe față bucuria vecinătății rușilor pe Prut și are o atitudine sfidătoare. Această atitudine nemulțumește și îngrijorează populația românească, care vede o agravare a situației în viitor.

Pentru menținerea ordinii este necesar a se da în Iași o trupă activă, întrucât elementele aflate la PS [partea sedentară] nu sunt în măsură a face față nevoilor. Până în prezent nu s-au luat măsurile dictate de starea de mobilizare în ceea ce privește paza orașului. Eventualitatea unor manifestări comuniste impune măsuri de siguranță urgente.

Șeful Biroului Statistic Militar Iași
(ss) Lt. col. I. Palade“.

22. Telegrama nr. 1 767 din 30 iunie 1940, orele 21,30, a aceluiași Ion Palade către Marele Stat Major și care, suplimentar la cele raportate în aceeași zi prin nr. 1 759 și 1 764, adăuga⁸²:

„[...] 3. Populația evreiască de pretutindeni a avut o atitudine ostilă și de sfidare, batjocorind pe funcționari, asasinând pe unii dintre ei, furând tezaurul instituțiilor statului etc. și dedându-se la cele mai neașteptate nereguli, unii funcționari basarabeni având o atitudine asemănătoare. Astfel, în afară de cele raportate: S-a atacat camionul cu tezaurul administrației Soroca, furându-se circa 157 milioane lei și asasinându-se administratorul financiar. Ofițerul ce-l întovărășea și un subofițer, cei neasasinați, au fost degradați și batjocoriți. Avocatul Michel Flecsor din Soroca, conducând bandele de evrei, a ocupat poliția și primăria, unde a făcut percheziții. Tot el a asasinat în fața statuii Generalului Poetaș pe avocatul Murafa și Eustatie Gabriel. La Prefectura de Județ în asistența trupelor sovietice au luat cuvântul institutorul Gh. Lupașcu, fost prefect, deputat și membru în Sfatul orășenesc FRN. Asemenea, Petre Sfecla, președintele FRN din Soroca, împreună cu institutorii Anop Alexandru și Cutubar Ioan, au ieșit cu drapelul roșu în întâmpinarea trupelor roșii, arborând un steag sovietic la casa corpului didactic.

Petre Hritcu, fost președinte FRN, Alex. Anop, inspector școlar, și Toader Rusnac, secretar FRN, nu au voit să se refugieze. Impiegații de mișcare din stația Lipnic au primit trupele sovietice cu drapele roșii.

Evreii din Chișinău au arborat drapele roșii, manifestând pe stradă și barând străzile spre gară, pentru a nu permite refugierea funcționarilor români; au ocupat de asemenea localurile instituțiilor, comisarii Pascal Nicolae, Mateescu Constantin, Severin și Stol au fost executați de evrei în stradă.

4. Populația refugiată din Basarabia manifestă o adâncă desnădejde pentru pierderea unor membri de familie și a avutului lor; mai există refugiați necăjiți [...]

7. La Iași, neliniștea crește mereu, discutându-se posibilitatea unei treceri a Prutului de către trupele sovietice⁸³.

23. La 3 iulie 1940, o notă secretă alarmantă (nr. 1 279) pornea de la așa-numitul „Centru A“ (condus de maiorul D. Bădărău), dispus anterior în Bucovina, și care informa Secția a II-a a Marelui Stat Major în sensul că nu se evacuasera din Cernăuți:

1. Biblioteca Universității (cca 540 000 volume);
2. Întreaga arhivă a statului român, regionala Bucovina;
3. Muzeul de istorie;

4. Muzeul și odorele bisericești;
5. După unele știri ar fi rămas și tezaurul filialei locale a Băncii Naționale a României⁸⁴.

24. Locotenent-colonelul Ion Palade, șeful „Biroului Statistic Militar” din Iași, a prezentat⁸⁵ o amplă *Dare de seamă asupra modului cum s-a desfășurat evacuarea Basarabiei. (După primele informațiuni culese)*⁸⁶, astfel sistematizată:

1. Organizarea evacuării;
2. Anunțarea tardivă a evacuării;
3. Acțiunea comunistă în preajma evacuării;
4. Acțiunea teroristă a comuniștilor și evreilor pe timpul evacuării;
5. Manifestări ostile țării, din partea unor funcționari sau conducători politici români;
6. Transporturile de evacuare;
7. Organizarea cazării refugiaților și asistența socială;
8. Măsuri de siguranță luate în zona Moldovei⁸⁷.

Din punctul de vedere al faptelor examinate, ilustrative erau considerațiile expuse de autorul raportului chiar în primul capitol, atestând *preparativele* elementelor antiromânești din Basarabia și Nordul Bucovinei pentru momentul „eliberării” provinciilor de către trupele sovietice. Se dovedește, o dată în plus, dacă mai era nevoie, că forțele respective, în marea lor majoritate evrei de orientare comunistă⁸⁸, au colaborat cu inamicul *înainte* de momentul impactului și *au pregătit* cu minuțiozitate invazia sovietică. Astfel, din cele consemnate de Ion Palade, deducem că:

„În ziua de 27.VI.a.c. [1940] cercurile comuniste, în mare măsură evrei, fiind încunoștiințați de demersul URSS⁸⁹, au început propaganda filoșovietică.

În noaptea de 28/29.VI.a.c. s-au răspândit manifeste comuniste — tipărite probabil în București în ultimul timp (atacau problema Partidului Națiunii) și care se adresau soldaților din Moldova, fiind aruncate în preajma cazarmelor, în atelierele C.F.R., în cartierele muncitorești etc.

Vestea evacuării Basarabiei a fost transmisă rapid în cercurile evreiești și comuniste, organizându-se acțiunea de teroare, care s-a afișat apoi imediat în toată zona⁹⁰.

Din motive lesne de înțeles, reproducem integral capitolul 4, intitulat *Acțiunea teroristă a comuniștilor și evreilor pe timpul evacuării*⁹¹:

„Încă înainte de a se începe acțiunea de evacuare a Nordului Bucovinei și Basarabiei s-au format în toate orașele și târgurile comitete orășenești din comuniști și evrei, care au hotărât în prealabil atât modul cum vor primi trupele sovietice de ocupație, ca și acțiunea de împiedicare a evacuării.

Manifeste comuniste au fost aruncate din avioane în ziua de 29.VI.[1940]; ele îndemnau populația să împiedice evacuarea, ruinarea fabricilor, stațiilor de cale ferată etc. și, în general, scoaterea avuțiilor din teritoriul ocupat, care aparține poporului sărăcit de guvernarea regimului român. S-au aruncat și exemplare din ziarul «Libertatea» în care se făcea apologia regimului sovietic care vine să salveze Bucovina și Basarabia din mâinile românilor. (Exemplare din manifeste s-au înaintat cu raportul nr. 1 784 din 1.VII.1940). Prin alte manifeste răspândite se îndemnau muncitorimea și țăranii să lupte în contra pregătirii de război a României, pentru desconcentrare, înapoierea rechizițiilor și pentru un guvern popular de prietenie cu URSS; se atacă de asemenea Coroana și guvernul, vinovații de toate provocările în contra Rusiei Sovietice.

Atmosfera de ostilitate [fiind] creată, populația evreiască și comunistii s-au constituit în bande înarmate care s-au dat la acte de sălbăticii împotriva familiilor celor ce urma să-și transporte puținul din averea lor pe care puteau să-l ducă în Moldova.

Din multiplele cazuri semnalate de refugiați, se menționează următoarele:

— LA SOROCA: Populația evreiască a atacat convoiul de căruțe cu bagaje, deshămând caii, au oprit camioanele strânse la Cercul de Recrutare în care se aflau lucrurile familiilor funcționarilor și militarilor.

A fost atacat și reținut de evrei camionul în care se afla tezaurul Administrației financiare, sechestrându-se o sumă de 15—18 miliarde lei care urma să fie evacuată.

Din informațiile culese de la cei care au scăpat, administratorul Ion Gheorghiu, avocatul Stănescu, căpitanul Georgescu de la Cercul de Recrutare, subofițerul Enea, comisarul ajutor Murafa și Eustafie Gabriel au fost împușcați de evrei⁹².

— Alți ofițeri au fost degradați de evrei.

— Preoții — opriți a se evacua.

— LA BĂLȚI: Trupele sovietice, nerespectând convenția stabilită și depășind linia ce trebuia atinsă, a fost dezarmat Batalionul II/

Regimentul 39 Infanterie care se găsea îmbarcat în două trenuri de la care au fost scoase locomotivele.

Dezarmarea s-a făcut sub amenințarea trupelor și a evreilor, care au obținut de la ruși atât dezarmarea unităților, cât și oprirea soldaților evrei și basarabeni. Unitatea dezarmată a plecat din Bălți cu aproximativ 100 de oameni din efectivul de 1 060.

— ÎN SUDUL BASARABIEI, populația minoritară a așezat pe liniile CFR clăi cu fân cărora li s-a dat foc la apropierea trenurilor pentru a le incendia; această tentativă criminală nu a reușit.

— În comuna Ceadarlunga—Tighina au fost omorâți percepătorul și notarul.

— La Chilia Nouă, comitetul terorist local, condus de medicul Rabinovici, fost medic primar, a arestat parte din gardienii publici.

— În județul Cahul a fost devastat un conac.

— La Ismail s-au petrecut mari dezordini, populația a devastat magazinele și a tras focuri asupra echipajelor Marinei fluviale.

— La Bolgrad, numeroase trenuri cu materiale au fost sechestrate de parașutiștii ruși ajutați de populație și funcționarii CFR care au sabotat plecarea trenurilor.

— La Chișinău, evreii și comuniștii, eliberând pe comuniștii arestați în închisoare, au manifestat cu steaguri roșii pe străzi, barând pe acelea ce duceau spre gară și împiedicând astfel evacuarea familiilor funcționarilor, militarilor și pe acei ce voiau să plece.

Au fost asasinați de evrei în stradă comisarii Pascal N., Mateescu Constantin, Severin și Stol.

Se semnalează nenumărate acte de teroare, care în haosul ce a domnit nu au putut fi verificate și care urmează a se stabili ulterior⁹³.

Nu avem informații complete asupra celor petrecute în BUCOVINA.

În ansamblu, acțiunea teroriștilor, care a fost bănuită de mult, s-a afirmat în tot spatele frontului evacuat, manifestându-se, desigur, mai puternic în zona ocupată de trupele sovietice.

Prin surprinderea produsă de ordinul de evacuare s-au neglijat măsurile de siguranță pe care trupele trebuiau să le ia în spate, în special noduri de comunicații, orașe etc.

Astfel, au fost lăsate pradă bandelor de teroriști familiile funcționarilor și militarilor. Ce este mai grav, unitățile militare au suferit și ele banditismul populației, care la Bălți, de exemplu, a colaborat cu unitățile sovietice la dezarmarea trupelor noastre îmbarcate în tren.

Din observațiunile făcute, se pare că organizarea terorismului nu era complet pusă la punct și acțiunea a fost improvizată. Dacă aceasta s-ar fi prezentat complet organizată, haosul celor două zile de evacuare⁹⁴ s-ar fi transformat într-un dezastru⁹⁵.

*

Informațiile expuse atestă în ce grad, cu prilejul evacuării Basarabiei și Nordului Bucovinei, trupele și autoritățile române au avut de suferit de pe urma unor atacuri ale unor grupuri minoritare — evrei, ucraineni etc. Suntem convingși că prezentarea documentelor este în măsură să contribuie la restabilirea adevărului istoric. În 1940 *nu toți evreii* s-au făcut vinovați de acte de agresiune nepermise împotriva stăpânilor reali ai Basarabiei și Nordului Bucovinei. În 1941, Ion Antonescu însuși a subliniat că *nu toți* evreii din provinciile istorice răsăritene ocupate de trupele sovietice au fost implicați, că nu mai puteau fi aflați „adevărații vinovați, toți vinovații“, dar ei „sunt mulți, sunt acoperiți“⁹⁶. Este exclusă și opinia potrivit căreia documentele investigate ar urmări exclusiv „satanizarea“ populației evreiești. Mai ales că, între cei care au agresat forțele române, s-au aflat și alți minoritari⁹⁷ și chiar români!? Nefiind în nici un fel de acord cu „replicile“ care au urmat la faptele evidențiate, vom sublinia că, în contextul existent, autoritățile române le-au avut în vedere, iar aceasta nu fără o reală îngrijorare. Spre exemplificare reținem din raportul din 2 iulie 1940 al Direcției Contrainformații către Secția a II-a a MStM: „... 7. În general, armata și populația evacuată din Basarabia își manifestă revolta contra evreilor. *Nu sunt excluse manifestări antisemite mai grave din partea armatei* [subl. ns.]⁹⁸. Ceea ce, din păcate, se cunoaște prea bine că nu a întârziat să se producă⁹⁹. Este sigur, însă, pe de altă parte, că evenimentele survenite *nu au fost programate de autorități*. Ar fi un mod de rezolvare prea lesnicios al problemei, ocolindu-se aspectul esențial, și anume că alogonii din Basarabia și Nordul Bucovinei, evreii în primul rând, optaseră de mult, deschis și necondiționat, *pentru comunizarea respectivelor provincii istorice*, ceea ce guvernânții de la București cunoșteau. S-a explicat, de către unii autori, cum că în vara anului 1940 s-a încercat o „diversiune“ de către cadrele militare și civile care, încercând să-și ascundă propriile deficiențe remarcate cu prilejul evacuării, au inventat grozăviile inițiate de minoritari. *Dar acestea s-au întâmplat, nu a fost nevoie să fie fabricate. Este prea binecunoscut rostul*

minoritarilor din Basarabia și Nordul Bucovinei în timpul ocupației sovietice din 1940—1941, colaboraționismul declarat și din prima clipă cu autoritățile comuniste. De altfel, se impune precizarea că evaluarea pagubelor umane și materiale s-a realizat în etapa ulterioară retragerii, astfel că este greu de crezut că șefii militari din zonă au lucrat... în contul viitorului! În arhivele Cabinetului Militar se află informații și în această privință. Potrivit celor dintâi statistici, pierderile umane s-ar fi concretizat în iunie—iulie 1940 la:

1) Armata 3 română — 2 ofițeri morți, 51 ofițeri și 43 de subofițeri dispăruți, plus 12 708 trupă.

2) Armata 4 română — 4 ofițeri morți, 1 subofițer și 2 soldați; răniți — 5 soldați și dispăruți 242 ofițeri, 227 subofițeri și 29 262 trupă.

Deducem un *total general*: morți — 6 ofițeri, 1 subofițer și 2 soldați; răniți — 5 soldați; dispăruți — 293 ofițeri, 270 subofițeri și 41 970 trupă¹⁰⁰, ceea ce este prea mult în comparație cu condițiile „normale” asigurate pentru evacuare prin înțelegere cu sovieticii, dar de înțeles de vreme ce au intervenit condițiile „speciale” la care ne-am referit. Nu putem, în context, să nu ne referim la pierderile suferite de trupele române în iunie—iulie 1941 în războiul contra URSS pentru eliberarea Basarabiei, Nordului Bucovinei și ținutului Herța¹⁰¹: morți — 5 011; răniți și bolnavi — 18 898; dispăruți — 4 487. Total: 28 396¹⁰².

Cele semnalate îndeamnă la un examen serios și obiectiv al problemei evacuării din 1940, fiind inadmisibilă situația creată atunci ca trupele române să se fi aflat, nu prin voința propriilor comandanți ori a liderilor politici, în propria lor țară, precum într-un teritoriu inamic. Este indubitabil, deci, că totul a fost posibil în primul rând datorită faptelor prezentate, pregătite și regizate de populația minoritară dintre Prut și Nistru. La 19 octombrie 1941, Mareșalul Antonescu consemna într-o rezoluție că evenimentele din 1940 au constituit o crimă împotriva poporului român, fiind „ca inspirație și ca execuție de esență evreiască”¹⁰³. Pe de altă parte, evacuarea din 1940 — în ciuda planurilor întocmite în devans — a fost insuficient pregătită și, deși efectuată în vreme de pace, a fost indiscutabil defectuoasă, infinit mai prejos decât cea realizată, în condiții de război, de guvernul Mareșalului Antonescu¹⁰⁴. Responsabilitatea pentru cele petrecute aparține, deci, și regimului patronat de Regele Carol al II-lea, care, înainte de orice, admitând evacuarea Basarabiei și Nordului Bucovinei după prezentarea notelor ultimative ale URSS, a marcat el singur începutul sfârșitului României Mari!

NOTE

*. Prezentul capitol a apărut, într-o formă ușor modificată și cu unele erori inevitabile din punctul nostru de vedere, și separat: *Așa a început Holocaustul împotriva poporului român...*, București, Editura Majadahonda, 1995.

1. Vezi Marele Stat Major Român. Serviciul Istoric, *România și Războiul Mondial, 1916—1919*, 5 vol. text — 5 vol. anexe, București, 1934—1946.

2. Vezi, în acest sens, Ioan Scurtu și colab., *Istoria Basarabiei. De la începuturi până în 1944*, București, Editura Tempus, 1994; Mihail Bruhis, *Rusia, România și Basarabia. 1812—1918—1924—1940*, Chișinău, Universitas, 1992, p. 229 și urm. (ediția originală, în limba rusă — Tel Aviv, 1979); N. Lupan, ed., *La Roumanie — victime de l'expansionnisme russe*, Bruxelles, Edition Nistru, 1988; V. F. Dobrinescu, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia. 1918—1940*, Iași, Editura Junimea, 1991, p. 121 și urm.; Gh. Buzatu și colaboratori, *Secretele protocolului secret von Ribbentrop—Molotov*, nr. special revista „Moldova”, Iași, iunie 1991; Ion Șișcanu, *Raptul Basarabiei. 1940*, Chișinău, Ago-Dacia, 1993, p. 29 și urm.; idem, *Uniunea Sovietică—România. 1940. (Tratativele în cadrul comisiilor mixte)*, București, Editura ARC, 1995; Mircea Mușat, *Drama României Mari*, București, Editura Fundației România Mare, 1992, *passim*; Ioan Scurtu, C. Hlihor, *Complot împotriva României, 1939—1947. Basarabia, Nordul Bucovinei și Ținutul Herța în vâltoarea celui de-al doilea război mondial*, București, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1994, p. 7 și urm.; Ion Constantin, *România, Marile Puteri și problema Basarabiei, 1940—1947*, București, Editura Enciclopedică, 1995; V. F. Dobrinescu, Ion Constantin, *Basarabia în anii celui de-al doilea război mondial (1939—1947)*, Iași, Institutul European, 1995; Anton Moraru, *Istoria Românilor. Basarabia și Transnistria (1812—1993)*, Chișinău, Editura Aiva, 1995; Hanns Hofbauer, Viorel Roman, *Bukowina, Bessarabien, Moldawien: Vergessenes Land zwischen Westeuropa, Russland und der Türkei*. Wien, Promedia, 1993; Hermann Weber, *Die Bukowina im Zweiten Weltkrieg*, Hamburg, 1972; Adrian Pop, ed., *Sub povara graniței imperiale. Românii de dincolo de Prut de la ultimatumul anexării la proclamarea independenței de stat*, București, Editura Recif, 1993; Traian Golea, *În sprijinul Basarabiei*, ed. a II-a întregită, Miami Beach, Romanian Historical Studies, 1995; Lidia Brâncescu, Adina Berciu-Drăghicescu, eds., *Basarabienii și bucovinenii între drept internațional și dictat. Documente 1944—1945 (Articolul 5 din Convenția de Armistițiu)*, București, Șansa, 1995; „Revista de Istorie Militară”, București, nr. 3/1991 (număr special 1940); „Destin Românesc”, Chișinău-București, nr. 2/1994 (studii speciale privind evenimentele din vara anului 1940 datorate lui N. Ciobanu, Ioan Scurtu, Gh. I. Bodea și Ioan Șișcanu). Sub raport istoriografic, un excelent studiu — Wim P. van Meurs, *The Bessarabian Question in Communist Historiography. Nationalist and Communist Politics and History-Writing*, Boulder/New York, Columbia University Press, 1994.

3. Osobii Arhiv, Moscova, fond 491, opis 1, dosar 1; idem, fond 491, opis 1, dosar 2. Se află volumele IV și V ale lucrării menționate, numerotate în continuare și având următoarea structură: vol. IV, ff. 1—178, cuprinzând un tabel al documentelor (ff. 2—61), o hartă (f. 62) și documentele numerotate 1—91 (ff. 1—178); vol. V, documentele numerotate de la 92 la 156 (ff. 179—416). Sunt reunite documente privind situația anterioară primei note ultimative din 26 iunie 1940, se includ cele două note ultimative, după care, cronologic, se urmăresc operațiunile evacuării armatei române, mai precis în zilele de 28, 29, 30 iunie, 1, 2 și 3 iulie 1940, pentru ca, finalmente, să se insiste asupra consecințelor militare și economice ale evacuării. Documentele reprezintă ordine, planuri, știri și note informative, schițe militare, ele atestând ceea ce s-a demonstrat nu de mult în

diverse studii de specialitate — *pregătirile URSS pentru o acțiune contra României* anterioare datei de 26 iunie 1940 (vezi Gh. Buzatu, *Rolul factorului geopolitic în determinarea opțiunii României privind evacuarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord în 1940*, în Emil I. Emandi, Gh. Buzatu, Vasile Cucu, eds., *Geopolitica*, I, Iași, Editura Glasul Bucovinei, 1994, p. 482 și urm.; Ioan Scurtu, C. Hlihor, *Anul 1940. Drama românilor dintre Prut și Nistru*, București, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1992, *passim*; Valeriu Matei și colab., eds., *Pactul Molotov—Ribbentrop și consecințele lui pentru Basarabia. Culegere de documente*, Chișinău, Universitäts, 1991, *passim*).

4. Osobii Arhiv, fond 491, opis 1, dosar 1, ff. 43—44.

5. Un alt material al Secției a II-a a MSTM indica forțe inamice sensibil superioare (vezi sinteza secretă *Ocuparea Basarabiei și Bucovinei de Nord de către trupele sovietice*, București, 1940. Discuții și comentarii, comparații cu datele oferite de sursele sovietice autorizate, la Gh. Buzatu, *Rolul factorului geopolitic...*, pp. 492—493). Un material de excepție a fost întocmit după evenimente de către Marele Stat Major din București: *Studiu referitor la operațiunile militare ce au avut loc cu prilejul pierderii Basarabiei, Bucovinei de Nord, Ardealului de Nord și Cadrilaterului (1941)*, editat și examinat de Maria Sinescu, *Vara dramatică a poporului român*, I—V, în „Revista de Istorie Militară”, București, numerele 3, 4 și 5/1991 și 1, 2/1992; Ion Șișcanu, *Raptul Basarabiei*, pp. 127—143.

6. *Ibidem*, f. 106.

7. *Ibidem*.

8. Prima notă ultimativă a URSS a fost înmănată de către V. M. Molotov, șeful diplomației sovietice, lui Gh. Davidescu, ministrul român la Moscova, la 26 iunie 1940, orele 22 (*ibidem*, ff. 138—139). Revenit la Legație, Davidescu a încercat de îndată să înștiințeze București; Regele Carol al II-lea a reținut în *Jurnalul* său: „...La 2 dimineața am fost deșteptat de un telefon de la [Ernest] Urdăreanu, zicând că Davidescu de la Moscova a telefonat că Molotov i-a remis o notă ultimativă, după care toate legăturile telefonice i-au fost întrerupte. La 7 un al doilea telefon prin care s-au primit precizii. Ni se cere de către URSS să cedăm Basarabia și Nordul Bucovinei și să dăm răspunsul în 24 de ore. Această știre m-a trăznit ca o lovitură de măciucă și m-a revoltat în cel mai înalt grad” (apud Gh. Buzatu, ed., *România cu și fără Antonescu, Iași*, Editura Moldova, 1991, p. 40). Regele a convocat, în consecință, Consiliul de Coroană pentru orele 12 (*ibidem*, p. 41), rezultatul votului fiind: pentru primirea ultimatumului 10 da, 4 pentru discuții, 1 rezervat și 11 contra (*ibidem*, p. 42). În seara aceleiași zile, un nou Consiliu de Coroană reunind 26 de demnitari a însumat numai 6 voturi contra acceptării ultimatumului sovietic — N. Iorga, Victor Iamandi, Silviu Dragomir, Traian Pop, Ștefan Ciobanu și Ernest Urdăreanu (*ibidem*, pp. 43—44).

9. Osobii Arhiv, fond 491, opis 1, dosar 1, f. 135.

10. Acest document a fost remis în noaptea de 27—28 iunie 1940, ora 1,30, de V. M. Molotov ministrului nostru la Moscova, Gh. Davidescu, care l-a transmis în clar la București prin telegrama nr. 1 642, în noaptea de 27—28 iunie 1940, ora 2,25 (*ibidem*, ff. 142—143). Gh. Davidescu prezentase lui V. M. Molotov răspunsul Bucureștilor la prima notă ultimativă a URSS, cu câteva ceasuri mai devreme, mai precis în seara de 27 iunie 1940, la orele 20,50.

11. *Ibidem*, f. 144 (telegrama cifrată nr. 39 039 din 28 iunie 1940, C. Argetoianu către Gh. Davidescu).

12. Comandant — general Iosif Iacobici. Denumirea codificată a Armatei a 3-a în momentul respectiv = „*Glia*”.

13. Comandant — general N. Ciupercă. Denumirea codificată a Armatei a 4-a în momentul respectiv = „*Granița*”.

14. *Ibidem*, f. 136.

15. Vezi, mai sus, în text.

16. Vezi mai sus, în text.

17. Osobii Arhiv, fond 491, opis 1, dosar 1, ff. 147—148.

18. Nicidecum nu se „convenise”, ci Molotov îi pretinsese lui Davidescu în cursul întrevederii din noaptea de 27—28 iunie 1940, ora 1,30 (cf. V. F. Dobrinescu, *op. cit.*, p. 159).

19. Toate sursele cunoscute atestă că această prevedere nu a putut fi respectată, dat fiind ritmul de înaintare al forțelor sovietice în Basarabia și Nordul Bucovinei cu începere de la 28 iunie 1940, orele 14, situație în care armata inamică a depășit din mers armata română în retragere. În fapt, forțele sovietice au invadat Basarabia și Nordul Bucovinei cu două ore înainte ca armata română să fi început evacuarea (cf. Nicholas Dima, *From Moldavia to Moldova. The Soviet-Romanian Territorial Dispute*, Boulder-New York, 1991, p. 28).

20. Osobii Arhiv, fond 491, opis 1, dosar 1, ff. 149 și, respectiv, 150—151.

21. Vezi *Împrejurările în care s-au produs pierderile teritoriale suferite de România și consecințele lor*, 25 pag. (Hoover Institution on War, Revolution, and Peace/Hoover Archives, Stanford University, Palo Alto, California, USA, *Collection D. G. Popescu*, Box No. 3); Gh. Tătărescu, *Evacuarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1940 („În ziua de 28 iunie începea calvarul evacuării”, p. 24); Al. Cretzianu, *Politica de pace a României față de Uniunea Sovietică*, în Gh. Buzatu, *România cu și fără Antonescu*, pp. 62—64.

22. Gh. Tătărescu, *op. cit.*, pp. 23—26.

23. Osobii Arhiv, fond 491, opis 1, dosar 1, f. 173.

24. *Ibidem*, ff. 196—197.

25. Subcentrul Secției a II-a a MSTM-ului Armatei a 4-a.

26. Osobii Arhiv, fond 491, opis 1, dosar 1, f. 200.

27. Documentul a fost publicat în mai multe rânduri (vezi „Revista de Istorie Militară”, nr. 3/1992; Alesandru Dușu, Constantin Botoran, eds., *Al Doilea Război Mondial. Situația evreilor, I/1, 1939—1941*, ed. cit., p. 55; Ilie Manole și colaboratori, eds., *Armata Roșie în România. Documente*, I, București, 1995, p. 18).

28. Comandant — general M. Racoviță; șef al Statului Major — locotenent-colonel V. Siminel.

29. George Magherescu a confirmat și comentat în detaliu faptele în amintirile sale (cf. *Adevărul despre Mareașul Antonescu*, I, București, Editura Păunescu, 1991, p. 44 și urm.) Din Edineț — a relatat Magherescu — a telefonat un ofițer cum că „evreii din localitate se răsculasera împotriva românilor. Luaseră arme, se organizaseră, prindeau mici unități de soldați izolați, îi băteau, îi dezarmau și chiar îi dezbrăcau. Unii au fost opăriți cu apă fiartă de către evreice... Reprezentanții autorităților românești care urmau să asigure ordinea și liniștea până la sosirea trupelor sovietice plecaseră și ele o dată cu armata, astfel că localitatea rămăsese fără nici o pază. Acolo se instaurase o completă anarhie și populația evreiască înțelege să-și facă de cap...” (*ibidem*, p. 47).

30. Osobii Arhiv, fond 491, opis 1, dosar 1, f. 177.

31. *Ibidem*, f. 211.

32. Comandant — general de divizie I. Pleniceanu.

33. Osobii Arhiv, fond 491, opis 1, dosar 1, f. 188.

34. *Ibidem*, f. 237.

35. *Ibidem*, ff. 121—122.

36. *Ibidem*, ff. 241—245.

37. În acest sens, vezi îndeosebi: Mihai Adauge, Alexandru Furtună, eds., *Basarabia și basarabenii*, Chișinău, Uniunea Scriitorilor din Moldova, 1991, p. 290 și urm.; L. Bulat,

ed., *Basarabia 1940*, Chișinău, Cartea Moldovenească, 1991, *passim*; Ioan Scurtu, C. Hlihor, *Anul 1940. Drama românilor dintre Prut și Nistru*, București, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1992, pp. 49—80; Mitru Ghițiu, ed., *În acele tragice zile pentru neamul românesc*, în „Cugetul”, Chișinău, nr. 1/1993, pp. 23—31 (Se publică câteva documente, dintre care unele menționate ori reproduse și de noi în acest capitol — nota informativă a Secției a 2-a a MStM din 25 iunie 1940 ș.a.); Veaceslav Stăvilă, *Starea de spirit a populației basarabene în primii ani ai celui de-al doilea război mondial (1 septembrie 1939—22 iunie 1941)*, în „Cugetul”, nr. 1/1993, pp. 49—54; Maria Sinescu, „Istoria va judeca...”, în „Revista de Istorie Militară”, București, nr. 6/1990, pp. 53—55; „Patrimoniul”, Chișinău, nr. 1/1991 și nr. 1/1993 (contribuții și amintiri despre evacuarea din 1940); „Basarabia”, Chișinău, nr. 10/1992; „Magazin Istoric”, nr. 4/1994; „Cotidianul”, București, 16 iunie 1993, p. 3 (interviu cu preot dr. Paul Mihail); *Restituiri*, I, *Documente inedite despre Basarabia și Bucovina, 1940—1941*; 2, *Evacuarea Basarabiei, 1940*, în „Adevărul Literar și Artistic”, București, 21 mai 1995 și 25 iunie 1995 (Pe marginea celor două documentare, dl. Ion Șerbănescu a formulat obiecții și a adus completări, subliniind că „frunțașii evreimii române [...] și-au manifestat solidaritatea cu poporul român în acele zile de doliu național din vara lui 1940 și s-au desolidarizat — în măsura în care autorii lor erau evrei — de aceste acte samavolnice petrecute în Basarabia și Bucovina”, în „Adevărul Literar și Artistic” din 16 iulie 1995, pp. 6—7); Mihai Pelin, *Săptămâna patimilor*, I, 23—27 iunie 1940; II, 28 iunie 1940, în I. C. Drăgan, Mihai Pelin, eds., *Antonescu, Mareșalul României, și războaiele de reîntregire*, II, Veneția, Editura Nagard, 1988, pp. 29—130 și *ibidem*, III, Veneția, Editura Nagard, 1989, pp. 525—638 (Ulterior, Mihai Pelin și-a „reconsiderat” opiniile exprimate în unele publicații — cf. *Legendă și adevăr*, București, Edart, 1994, fapt pentru care a fost calificat drept „autor controversat” de către partizanii Holocaustului, cf. V. Eskenasy, în Randolph L. Braham, ed., *The Tragedy of the Romanian Jewry*, Boulder/New York, Columbia University Press, 1994, p. 205); Gh. Munteanu, *Jidanii. Însemnări din tragedia evacuării Basarabiei*, Mediaș, 1940; Aurel Pentelescu, C. Hlihor, eds., *Oamenii au dreptul să știe*, în „Revista de Istorie Militară”, nr. 4 și 5/1991; 1, 2 și 3/1992; 1/1993; Mihai Stratulat, *Iunie 1940: Atitudinea populației evreiești în timpul evacuării Basarabiei și Bucovinei de Nord*, I—III, în „Europa”, București, nr. 167—168—169/1994; C. Stănescu, ed., *Documente inedite despre Basarabia și Bucovina, 1940—1941*, în „Adevărul literar și artistic”, București, nr. 269 din 21 mai 1995, pp. 6—7. Din *Jurnalul* lui Gala Galaction, reținem aceste însemnări din 2 iulie 1940: „M-am întâlnit, în aceste zile de restriște, cu mulți preoți basarabeni, mai toți studenți ai mei de la Chișinău. Au scăpat cu ce-au avut pe ei. A fost o fugă smintită; a fost o lipsă totală de sânge rece și de organizare; nicăieri nu s-a ridicat vreo inițiativă superioară și dominantă. Au fugit toți, ca vrăbiile, la detunătura de pușcă. Aflu, cu intimă durere, că între elementele anarhice și malefice care au căzut în spatele fugarilor au fost, pe lângă bulgari, găgăuzi, moldoveni sadea, și mulți evrei. Evrei comuniști!...” (Gala Galaction, *Zile basarabene*, ediție Gheorghe Cunescu, Chișinău, Știința, 1993, pp. 206—207). De un justificat interes științific este lucrarea, semnalată deja, editată de Alesandru Duțu și Constantin Botoran, *Al Doilea Război Mondial. Situația evreilor din România*, I/1, LXXXII — 305 p., definitivată la sfârșitul anului 1994, dar nedifuzată de către Fundația Culturală Română nici în acest moment — 1 martie 1996 (vezi Mihai Stratulat, *Însemnări pe marginea unei cărți încă nedifuzate*, I—III, în „Europa”, București, nr. 184—185—186/1995).

38. Vezi și alte documente în fotocopie semnate de același (I. C. Drăgan, Mihai Pelin, eds., *Antonescu...*, III, pp. 96—97). Vezi, mai jos, cele consemnate în acest capitol la & 21 și 22.

39. Osobii Arhiv, fond 491, opis 1, dosar 1, ff. 231—232.

40. S-a publicat și în „Revista de Istorie Militară”, nr. 3/1992. Reeditat de Ilie Manole și colaboratori, eds., *op. cit.*, I, p. 19.

41. Vezi Alesandru Duțu, Constantin Botoran, *op. cit.*, I/1, pp. 56—61; *Evacuarea Basarabiei în 1940*, în „Adevărul Literar și Artistic” din 25 iunie 1995, pp. 6—7.

42. Din cuprins, reținem acest paragraf: „... Toți refugiații din Basarabia [subl. ns. — Gh. B.] declară că au avut de întâmpinat foarte multe greutăți numai din partea comuniștilor locali, majoritatea evrei, cari sub influența evenimentelor i-au supus la torturi, i-au bătut cu pietre, le-au devalizat bagajele, le-au împiedicat transporturile, luându-le animalele și distrugându-le vehiculele” (*ibidem*, p. 56).

43. Reținem și acest paragraf final: „Elementul românesc este, în același timp, adânc indignat de faptele comise de evrei și unele manifestări de reacțiune n-au întârziat să se producă” (*ibidem*, p. 61).

44. Vezi însemnările din 29 iunie 1940: „Știrile asupra evenimentelor din Basarabia și Bucovina sunt din ce în ce mai triste, dezertări ale soldaților basarabeni, excese de orice fel ale populației minoritare, mai ales evreii [subl. ns.], care atacă și insultă pe ai noștri, ofițeri batjocoriți, unități dezorganizate etc. etc.”; 30 iunie 1940: „Știrile din Basarabia sunt tot triste. Din păcate am avut dreptate cu așa-numita reorganizare a FRN. Mulți dintre conducătorii de acolo s-au arătat complet bolșevizați, fiind cei dintâi care au primit cu drapele roșii și cu flori trupele sovietice. Incidente cu populația, mai ales evreiască, au avut loc pretutindeni. Din această cauză evacuările, care au fost grele, în multe locuri au fost imposibile. S-au împușcat funcționari, s-au atacat și dezarmat chiar unități militare. Ritmul înaintării trupelor roșii a depășit cu mult planu stabilit și a adăugat și mai mult la dezordine. Toate protestele au fost zadarnice, unitățile blindate și motorizate, o dată lansate, n-au mai putut fi oprite”; 1 iulie 1940: „Știri din Basarabia tot triste sunt. Se pare că unii comandanți de mari unități s-ar fi comportat destul de prost, lăsând comandamentul lor, spre a se pune la adăpost. S-au petrecut, totuși, și unele fapte frumoase [...] Tot aceleași știri asupra exceselor și agresiunilor din partea minorităților și comuniștilor. Agresiunile se fac, mai ales, asupra ofițerilor, care sunt adesea bătuți și degradați. Însă unde este energie, lucrurile au mers bine. Am știri că generalul [C.] Pantazi s-ar fi comportat foarte bine. Tot așa se zice de populația germană din Sudul Basarabiei care a avut o atitudine simpatcă față de trupele noastre care se retrăgeau”; 3 iulie 1940: „Știrile din Basarabia sunt foarte triste. Astăzi a fost ultima zi a evacuării și a fost hotărâtă zi de doliu național. Evreii și comuniștii s-au purtat într-un mod oribil. Asasinate și molestări ale ofițerilor și ale acelor care voiau să plece. Aceasta mă face să mă tem că va produce reacții primejdioase [subl. ns.]”; 6 iulie 1940: „Știrile din țară sunt unele îngrijorătoare; purtarea evreilor din Basarabia și Bucovina a fost așa de rea cu ocazia evacuării, încât a provocat o reacție și o indignare care se manifestă prin excese, asasinate și devastări, la care, din păcat, participă și soldați, semn de lipsă de disciplină” (Regele Carol II, *Jurnal*, vol. 2, Arhiva Centrului de Istorie și Civilizație Europeană, Filiala Iași a Academiei Române).

45. Vezi Alesandru Duțu, Constantin Botoran, *op. cit.*, I/1, pp. 63—67.

46. București, 6 iulie 1940, p. 1; vezi și Ioan Scurtu, C. Hlihor, *Anul 1940...*, p. 150.

47. Sublinierea Apostolului este de cea mai mare semnificație: rândurile sale nu erau, cum s-ar putea înșina, *produsul imaginației ori al zvonurilor*, ci, cum am subliniat, se întemeiau pe date concrete — rapoarte militare, declarații, documente, deci *pe probe incontestabile*.

48. Cf. Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, II, p. 1 276.

49. *Ibidem*.

50. Cf. I. C. Drăgan, Mihai Pelin, *Antonescu*, III, p. 451.
51. Idem, dosar 2, f. 4.
52. *Ibidem*, ff. 10—14.
53. Dar și de către diplomații străini. Este cazul lui Sir Reginald Hoare, ministrul britanic la București, care, în rapoartele sale oficiale de la confluența lunilor iunie—iulie 1940, bazându-se pe informațiile „surselor” proprii din România (consuli etc.), a înștiințat în mai mult rânduri *Foreign Office*-ul despre comportamentul total necorespunzător al evreimii din nordul Bucovinei și din Basarabia pe parcursul evacuării. Astfel, la 1 iulie 1940, el afirma că retragerea trupelor române din Basarabia a fost însoțită de „civil disorder by local Jews and Communists. Many Jews and Bessarabians are leaving to enter Bessarabia from Romania”. La Galați, după raportul consulului britanic din localitate, restabilirea ordinii s-a făcut pe calea armelor (telegrama nr. 623/1 iulie 1940, Hoare către *Foreign Office*, Great Britain, Public Record Office, Londra, Kew, Foreign Office — 371/24 968, f. 156). Diplomatul a revenit în raportul său nr. 229/ R 675/9/37 din 2 iulie 1940 (*ibidem*, f. 193), din care reținem: „... The Jews, who form a large percentage of the total population of 2 million in the territories transferred, are hated by and hate the Roumanians, and have a pronounced tendency to communism”.
54. *Ibidem*, ff. 6—7.
55. *Ibidem*, ff. 15—16.
56. *Ibidem*, ff. 17—20.
57. La 1 iulie 1940, orele 12, trupele ajung în Chișinău. Se continuă relatarea.
58. Osobii Arhiv, fond 491, opis 1, dosar 2, ff. 21—25.
59. În unele localități, trupele române, compuse în proporție de 70—80 la sută din basarabeni, au fost întâmpinate cu focuri de armă. Mulți basarabeni au dezertat. La 1 iulie 1940, trupele au ajuns în Chișinău, unde rușii au separat pe ofițeri de trupă, ceea ce a sporit dezorganizarea. Nu s-a admis cererea ca măcar un ofițer să rămână alături de trupă.
60. Spre ironia soartei, cei mai mulți dintre aceștia vor fi în curând expediți în gulagul sovietic ori, în cel mai fericit caz, vor sfârși în „războiul patriotic” al URSS de după 22 iunie 1941.
61. Vezi nota precedentă.
62. Osobii Arhiv, fond 491, opis 1, dosar 2, ff. 26—29.
63. Cu dificultăți enorme, trupele ajung la 1 iulie 1940, orele 13, în gara Chișinău, unde li se confiscă totul și se procedează la degradarea ofițerilor români.
64. Precizăm că luăm în considerație aici numai documentele aflate în fondul Cabinetului Militar al Marelui Stat Major și reținut încă la Moscova. Alte documente importante pe aceeași temă au apărut în „Revista de Istorie Militară” în 1991—1992 și au fost retipărite în volumul editat de Ilie Manole și colaboratori, eds., *op. cit.*, I, doc. nr. III—X.
65. Osobii Arhiv, fond 491, opis 1, dosar 2, ff. 34—40.
66. *Ibidem*, ff. 42—46.
67. *Ibidem*, f. 49 și urm.
68. *Ibidem*.
69. *Ibidem*.
70. *Ibidem*, f. 81.
71. *Ibidem*, f. 85.
72. *Ibidem*, ff. 89—90.
73. *Ibidem*, f. 93.
74. *Ibidem*.
75. *Ibidem*.

76. *Ibidem*, ff. 103—104.
77. *Ibidem*, ff. 118—120.
78. *Ibidem*, f. 110 și urm.
79. *Ibidem*, ff. 114—115.
80. S-a publicat și în „Revista de Istorie Militară”, nr. 5/1991, p. 16 (inclus, recent, în Ilie Manole și colaboratori, eds., *op. cit.*, I, p. 23). Anterior, Ion Palade expediasse raportul nr. 759, pe aceeași problemă.
81. Osobii Arhiv, fond 491, opis 1, dosar 2, ff. 127—128.
82. *Ibidem*, ff. 129—131.
83. Recent, documentul respectiv s-a publicat integral (cf. Alesandru Duțu, Constantin Botoran, *op. cit.*, I/1, pp. 61—63).
84. Osobii Arhiv, fond 491, opis 1, dosar 2, f. 192.
85. Vezi și telegrama-raport nr. 1 814 din 3 iulie 1940 (Alesandru Duțu, Constantin Botoran, *op. cit.*, I/1, pp. 89—90).
86. Osobii Arhiv, fond 491, opis 1, dosar 2, ff. 195—205.
87. A fost rândul, la 2 iulie 1940, al „Biroului Statistic Militar” din București ca să prezinte un amplu raport contrainformativ (nr. 4) pe seama evenimentelor survenite în cursul evacuării (cf. Ilie Manole și colaboratori, eds., *op. cit.*, I, pp. 26—27; *Evacuarea Basarabiei*, 1940, în „Adevărul Literar și Artistic”, 25 iunie 1995, p. 7).
88. Vezi mai sus.
89. Prezentarea notelor ultimative.
90. Osobii Arhiv, fond 491, opis 1, dosar 2, ff. 196—197.
91. *Ibidem*, ff. 197—200.
92. Cu totul recent, Mihai Pelin afirmă că, după 1940, pe unii dintre aceștia (cazul lui Vladimir Murafa) i-ar fi găsit... trăind (cf. Mihai Pelin, *Legendă și adevăr*, pp. 82—87).
93. Rezerva ce-și ia Ion Palade a reprezentat și reprezintă un îndemn pentru cercetarea atentă a datelor cuprinse în raportul său.
94. Autorul raportului are în vedere, evident, întâmplările survenite în zilele de 28—29 iunie 1940 (de la orele 14 și până la orele 14.00).
95. Despre aceleași aspecte, vezi și raportul contrainformativ nr. 4.11 al Direcției de Contrainformații către Marele Stat Major (București, 2 iulie 1940, orele 19) (în Ilie Manole și colaboratori, eds., *op. cit.*, I, pp. 26—28). Raportul menționează între victimele minorităților pe: preotul bisericii catolice din Cernăuți; Rogaci, directorul penitenciarului din Cernăuți; inspectorii financiari Preuțescu și Pădureanu, „împușcați de evreii din Chișinău”; preotul Bujacovschi; senator colonel Adamovici; Condurachi, șeful postului de jandarmi Abaclia—Tighina ș.a.
96. Mareșal Antonescu, *Secretele guvernării. Rezoluții al Conducătorului Statului* (septembrie 1940—august 1944), ediție Vasile Arimia, Ion Ardeleanu, București, Editura Românul, 1992, p. 75.
97. În ceea ce-i privește pe ucraineni, unele surse au indicat că atitudinea lor a fost „foarte corectă față de populația românească care se refugia, atât în Cernăuți, cât și la sate, oferind alimente gratuite” (Ilie Manole și colaboratori, eds., *op. cit.*, I, p. 26, raportul menționat al Direcției Contrainformații către MStM din 2 iulie 1940).
98. *Ibidem*, p. 26.
99. Vezi îndeosebi Jean Ancel, ed., *Documents Concerning the Fate of Romanian Jewry during the Holocaust*, I, New York, 1986; *Martiriul evreilor din România, 1940—1944. Documente și mărturii*, București, Editura Hasefer, 1991.

100. Osobîi Arhiv, fond 491, opis 1, dosar 1, ff. 383—384. (Situație întocmită la 8 iulie 1940 de către Secția I a Marelui Stat Major român).

101. Cf. Alesandru Duțu, *Bilanț și succinte învățăminte*, în „Observatorul militar“, nr. 1/iunie 1994, p. 12.

102. În materialele depistate de noi se prezintă pierderile și în ceea ce privește: căile ferate; vehicule militare, arme și armament etc. (total — 3 168 896 012 lei); diverse ministere (total — 5 344 581 484 lei); materiale de transmisiuni (total — 1 391 697 029 lei); materiale de război rămase în teritoriul ocupat de inamic și nerestituite până la 15 septembrie 1940 (aproximativ 350 000 000 lei) ș.a. (cf. Osobîi Arhiv, fond 491, opis 1, dosar 1, ff. 210—224, 233, 239, 241). Date definitive privind valoarea pagubelor și negocierile de la Odessa (iunie—noiembrie 1940) pentru stabilirea plăților de către URSS, vezi în Ion Șișcanu, *Uniunea Sovietică—România. 1940...*, pp. 8—71 și anexele.

103. Vezi Mareșal Ion Antonescu, *Secretele guvernării*, p. 75.

104. Vezi, în capitolul următor, detalii în documentele din 1943—1944.

**GHEORGHE
BUZATU**

**ROMÂNII
ÎN ARHIVELE
KREMLINULUI**

univers enciclopedic

Redactor: GEORGE G. POTRA
Tehnoredactor: MIHAELA MIHALACHE

GH. BUZATU

ROMÂNII ÎN ARHIVELE KREMLINULUI

Coperta: VENIAMIN & VENIAMIN

univers enciclopedic
București, 1996